

**SOORTENBESCHERMINGSTOETS
DIJKTRAJECT EMANUELPOLDER
WESTERSCHELDE - DEELPRODUCT**

PROJECTBUREAU ZEEWERINGEN
PZDB-R-13238

18 oktober 2013
077281186:A - Definitief
B02043.000133.0300

018041 2013 PZDB-R-13238

festeSoortenbeschermingstoets dijktraject Emanuelpold

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding voor de Soortenbeschermingstoets	5
1.2 Opzet van de Soortenbeschermingstoets	6
1.3 Kwaliteitsbewaking Soortenbeschermingstoets	6
1.4 Leeswijzer	6
2 Werkzaamheden	7
2.1 Doel van de dijkverbetering	7
2.2 Project- en onderzoeksgebied	7
2.3 Werkzaamheden	9
2.4 Standaard maatregelen	11
3 Aanwezigheid van beschermde soorten	13
3.1 Gebruikte gegevens	13
3.2 Methode	13
3.3 Aanwezigheid beschermde soorten	15
3.3.1 Flora	15
3.3.2 Zoogdieren	16
3.3.3 Vogels	17
3.3.4 Amfibieën	19
3.3.5 Reptielen	19
3.3.6 Vissen	19
3.3.7 Ongewervelden	19
3.4 Overzichtstabel beschermde soorten	20
4 Effecten	21
4.1 Invloeden van het project	21
4.1.1 Flora	21
4.1.2 Zoogdieren	21
4.1.3 Vogels	23
4.1.3.1 Broedvogels	23
4.1.3.2 Niet-broedvogels	24
4.1.4 Amfibieën	24
4.1.5 Reptielen	24
4.1.6 Vissen	24
4.1.7 Ongewervelden	24
4.2 Toetsing Flora- en faunawet	24
4.2.1 Overtreding verbodsbepalingen	24
4.2.2 Overzicht toetsing verbodsbepalingen	25
4.2.3 Vrijstellingen en Ontheffingen	26
4.2.4 Het criterium 'Het voorkómen van schade'	27
4.2.5 Het criterium 'Gunstige staat van instandhouding'	27

4.2.6	De criteria 'Geen andere bevredigende oplossing' en 'Dwingende redenen van openbaar belang'	27
5	Mitigerende maatregelen	29
5.1	Mitigerende maatregelen.....	29
5.2	Effecten van maatregelen.....	29
6	Conclusies	31
6.1	Conclusies soortenbeschermingsstoets.....	31
6.2	Ontheffing.....	31
7	Gebruikte bronnen	33
Bijlage 1	Wettelijk kader	35
Bijlage 2	Projectgebied.....	39
Bijlage 3	Transportroutes en depotlocaties	41
Colofon.....	43

Samenvatting

In deze soortenbeschermingstoets zijn de effecten van het aanpassen van de dijkbekleding van het dijktraject Emanuelpolder getoetst aan het kader van de Flora- en faunawet. De effecten zijn beoordeeld aan de voor dit kader geldende kwalificerende waarden.

Het dijktraject Emanuelpolder ligt aan de zuidkant van Zuid-Beveland, aan de Westerschelde. Het traject heeft een lengte van circa 2,6 kilometer en is gelegen in de gemeente Reimerswaal. Het gedeelte van het traject geselecteerd voor verbetering ligt tussen dijkpaal (dp) 120^{+16 meter} en 146^{+50 meter}. Aan de oostzijde grenst het vak aan het dijktraject Zimmermanpolder, aan de westzijde aan de Waarde-Westveerpolder. Voor het dijkvak ligt het Schor van Waarde langs de volledige lengte van het dijktraject. Het schor is in beheer is bij Staatsbosbeheer.

Tabel 1 geeft een overzicht van voorkomende beschermde soorten, effecten en mogelijke overtreding van verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet.

Tabel 1: Samenvattende tabel met aanwezige beschermde soorten, de beschermingscategorie, de overtreding van verbodsbepalingen en noodzaak tot het nemen van mitigerende maatregelen.

Soortgroep	Beschermde soort	Beschermingscategorie Flora en faunawet	Mogelijke overtreding verbodsbepalingen zonder mitigerende maatregelen	Overtreding verbodsbepalingen met mitigerende maatregelen
Zoogdieren	Mol, egel, veldmuis, haas, konijn	Tabel 1	Nee, vrijstelling van verbodsbepalingen bij ruimtelijke ontwikkelingen	Niet relevant
	Grijze zeehond	Tabel 2	Nee	N.v.t.
	Gewone zeehond,	Tabel 3	Nee	N.v.t.
	Bruinvis	Tabel 3	Nee	N.v.t.
Vogels	Broedvogels, zie Tabel 2	Vogels	Nee	N.v.t.
Amfibieën	Gewone pad, Bruine kikker	Tabel 1	Nee, vrijstelling van verbodsbepalingen bij ruimtelijke ontwikkelingen	Niet relevant

De werkzaamheden leiden tot geringe negatieve effecten voor beschermde soorten. Voor een aantal soorten geldt een vrijstelling van de verbodsbepalingen. Voor een aantal andere soorten is het vereist om maatregelen te nemen. Door dergelijke maatregelen zijn effecten op soorten te voorkomen. Na het nemen van deze mitigerende maatregelen is een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet niet nodig.

1 Inleiding

1.1 AANLEIDING VOOR DE SOORTENBESCHERMINGSTOETS

Uit onderzoek van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen (TAW) is gebleken dat niet overal de taludbekledingen op de zeedijken in Zeeland sterk genoeg is. Rijkswaterstaat heeft het Projectbureau Zeeweringen opgestart om deze problemen op te lossen. In samenwerking met de Waterschap Scheldestromen en de provincie Zeeland verbetert het projectbureau, waar nodig, taludbekledingen van de primaire waterkeringen in Zeeland, zodat deze voldoen aan de wettelijke eisen.

Voor de uitvoering in 2015 is onder andere het dijkttraject Emanuelpolder geselecteerd. Het uitvoeren van de dijkverbetering beïnvloedt mogelijk het ecosysteem van de Westerschelde. Het gaat daarbij om beschermde en bijzondere soorten planten en dieren, beschermde habitats en het beschermde gebied Westerschelde & Saeftinghe. In dit kader zijn twee Nederlandse wetten van belang: de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998. In deze wetten zijn de bepalingen van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn verankerd. Hiermee komt de directe werking van de Vogel- en Habitatrichtlijn te vervallen en vormt de Nederlandse wet het relevante afwegingskader.

De Natuurbeschermingswet 1998 regelt de gebiedsbescherming. Dit geldt zowel voor Beschermd Natuurmonumenten als voor Natura 2000-gebieden (ook wel Speciale Beschermingszones, SBZ's genoemd). Westerschelde & Saeftinghe is zowel aangewezen als Beschermd Natuurmonument, als SBZ in het kader van de Vogelrichtlijn (Vogelrichtlijngebied) en als SBZ in het kader van de Habitatrichtlijn (Habitatrichtlijngebied). De toetsing aan de Natuurbeschermingswet 1998 is opgenomen in de "Passende Beoordeling Emanuelpolder" (ARCADIS, 2013).

De bescherming van soorten is opgenomen in de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet beschermt vrijwel alle van nature in Nederland voorkomende gewervelde dieren en een aantal planten en ongewervelden. Enkele soorten die niet in de Flora- en faunawet zijn opgenomen, zijn karakteristiek en/of zeldzaam in de regio.

De dijkverbetering kan op verschillende manieren invloed hebben op beschermde planten en dieren:

- Het vervangen van de dijkbekleding leidt mogelijk tot verlies van aanwezige vegetaties en biotopen door ruimtebeslag en/of verandering van het substraat. Afhankelijk van de inrichting is dit effect tijdelijk of permanent. Ruimtebeslag en verandering van substraat leiden hierdoor mogelijk tot verlies van groeiplaatsen, leefgebieden of broedgebieden van beschermde soorten.
- De werkzaamheden leiden tot tijdelijke verstoring en verontrusting van aanwezige dieren (bijvoorbeeld broedende of foeragerende vogels).

- Langs de Westerschelde zijn op enkele plaatsen langs de dijken op de kreukelberm schorren en slikken ontstaan door opslibbing, of recenter door het afdekken van de kreukelberm met grond. Deze grond wordt verwijderd om de werkzaamheden uit te voeren. Ingrijpende werkzaamheden belemmeren mogelijk het herstel van vegetaties op de werkstrook.
- Verharding en openstelling van voorheen niet toegankelijke buitenbermen voor recreatie leidt tot verstoring en verontrusting van aanwezige soorten, in het bijzonder vogels.
- Het aanleggen en gebruik van werkwegen en dijkovergangen leidt mogelijk tot verstoring en verontrusting van aanwezige soorten, in het bijzonder vogels.

Bovengenoemde effecten leiden mogelijk tot verboden handelingen ten aanzien van beschermde soorten. Het is daarom noodzakelijk om een toetsing aan de Flora- en faunawet uit te voeren. In voorliggend rapport is deze toets aan de Flora- en faunawet uitgewerkt.

1.2 OPZET VAN DE SOORTENBESCHERMINGSTOETS

Het wettelijk kader van de soortenbeschermingstoets is beschreven in Bijlage 1. Om helder te krijgen of verboden handelingen in het kader van de Flora- en faunawet voorzien zijn en of daarvoor eventueel een ontheffing op verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet noodzakelijk is, staan in de soortenbeschermingstoets de volgende onderdelen:

1. De aanwezigheid van beschermde soorten planten en dieren. Per soortgroep is aangegeven welke soorten (mogelijk) in en nabij het projectgebied aanwezig zijn.
2. Per soort of soortgroep is beschreven of, en zo ja, welke invloeden het project (mogelijk) heeft.
3. Deze invloeden zijn getoetst aan de Flora- en faunawet: zijn verboden handelingen voorzien met het uitvoeren van de dijkverbetering.
4. Indien verboden handelingen (mogelijk) plaatsvinden, beoordelen wij of mitigerende of compenserende maatregelen nodig zijn en welk afwegingskader van toepassing is op de betreffende soorten. Het in de praktijk uitwerken van eventueel noodzakelijke mitigerende of compenserende maatregelen vindt plaats in de planbeschrijving.

1.3 KWALITEITSBEWAKING SOORTENBESCHERMINGSTOETS

Deze toets is opgesteld in opdracht van Projectbureau Zeeweringen. Projectbureau Zeeweringen wil vertraging tijdens de uitvoering zoveel mogelijk voorkomen. Het opstellen van de soortenbeschermingstoets voor alle dijktrajecten vindt daarom met grote zorgvuldigheid plaats. De concepttoetsen worden ter commentaar voorgelegd aan enkele deskundige medewerkers van Rijkswaterstaat Zee en Delta en Waterschap Scheldestromen.

1.4 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 beschrijven wij de werkzaamheden langs het dijktraject. De aanwezigheid van kwalificerende waarden is beschreven in hoofdstuk 3 en de effecten van de werkzaamheden op deze waarden met bijbehorende toetsing in hoofdstuk 4. Mitigerende maatregelen die de effecten beperken staan in hoofdstuk 5. Hoofdstuk 6 geeft de conclusies van het rapport. De gebruikte bronnen staan in hoofdstuk 7.

Bijlage 1 geeft het wettelijk kader van de toets. Bijlage 2 geeft een kaart van het projectgebied en Bijlage 3 is een kaart van de transportroutes en depotlocaties.

2

Werkzaamheden

2.1 DOEL VAN DE DIJKVERBETERING

De dijken bieden het achterland bescherming tegen hoge waterstanden. In de Wet op de Waterkering is voor de primaire waterkering in Zeeland een veiligheidsnorm van 1/4000 opgenomen.

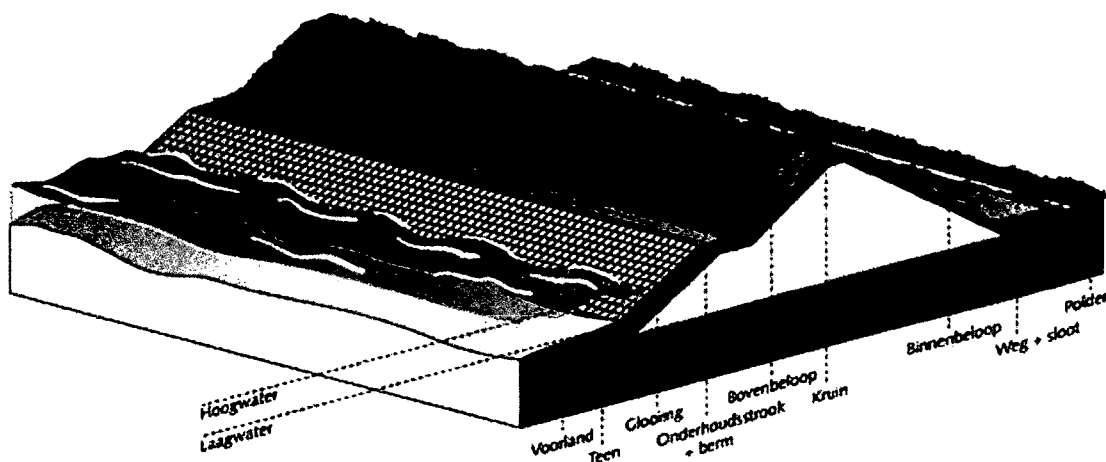
Deze veiligheidsnorm bestaat uit de gemiddelde overschrijdingskans per jaar van de hoogste hoogwaterstand waarop de tot directe kering van het buitenwater bestemde primaire waterkering moet zijn berekend; in dit geval eenmaal per 4.000 jaar. Uit de laatste toetsing van de grasbekleding van het dijktraject is gebleken dat deze niet voldoet aan de huidige norm (Van der Vliet, 2013). De dijkverbetering is gericht op het verbeteren van de bekleding van de dijk om deze aan de geldende veiligheidsnorm te laten voldoen.

2.2 PROJECT- EN ONDERZOEKSGBIED

Onderzoeksgebied

Het projectgebied omvat het dijktraject waar de werkzaamheden plaats gaan vinden.

Het onderzoeksgebied is groter dan dit projectgebied: het gebied waarbinnen effecten mogelijk optreden ten gevolge van de dijkverbetering behoort tot het onderzoeksgebied. Tenzij anders vermeld is (vooral voor vogels) uitgegaan van een invloedzone van 200 meter rond het projectgebied (gemiddelde verstoringzone van vogels, zie Krijgsveld *et al.*, 2004; 2008). Afbeelding 1 geeft de verschillende delen van de dijk met bijbehorende benamingen weer.

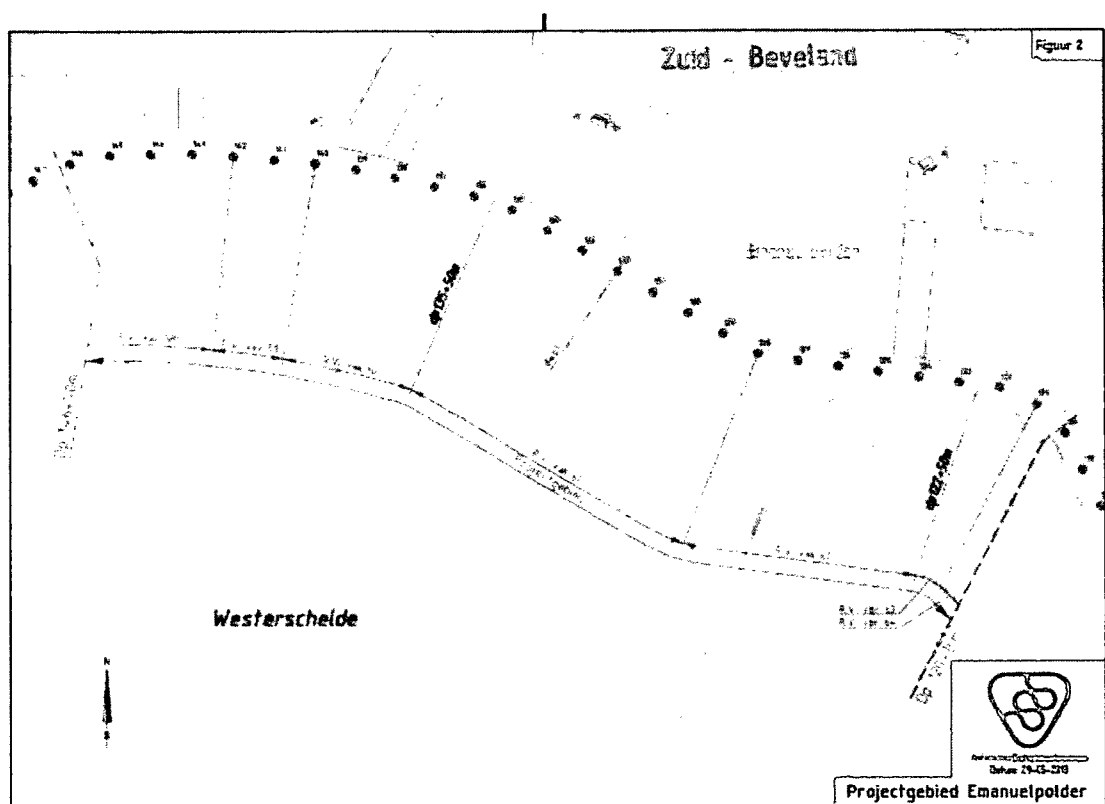

Afbeelding 1: Doorsnede van een dijk met de gehanteerde benamingen. In de tekening zijn de boven- en ondertafel van de glooiing niet aangegeven. De boventafel is het deel boven de stand van gemiddeld hoogwater (GHW) en de ondertafel ligt onder deze stand. De kreukelberm is ook niet aangegeven en deze ligt in het voorland voor de teen.

Ligging projectgebied

Het dijktraject Emanuelpolder ligt aan de zuidkant van Zuid-Beveland, aan de Westerschelde. Het traject heeft een lengte van circa 2,6 kilometer en is gelegen in de gemeente Reimerswaal. Het gedeelte van het traject geselecteerd voor verbetering ligt tussen dijkpaal (dp) 120^{+16 meter} en 146^{+50 meter}. Aan de oostzijde grenst het vak aan het dijktraject Zimmermanpolder, aan de westzijde van Waarde-Westveerpolder.

Het dijkvak is georiënteerd op zuid tot zuidwest. Voor het dijkvak ligt het Schor van Waarde langs de volledige lengte van het dijktraject. Het schor is in beheer bij Staatsbosbeheer. Zie voor het projectgebied onderstaande afbeelding.

Afbeelding 2: Ligging van het projectgebied. In Bijlage 2 is een grotere versie van deze afbeelding weergegeven.

Huidige bekleding

De bekleding van de zeedijk van de Emanuelpolder bestaat uit een met gras en kruiden begroeid talud met een kleilaag. Een ondertafel is niet aanwezig door het schor op het voorland (Van der Vliet, 2013).

Toetsing huidige bekleding

In 2010 heeft het waterschap het dijktraject getoetst op golfbelasting, overslag, piping¹ en stabiliteit (zowel binnenwaarts, als buitenwaarts). De bekleding van de dijk is afgekeurd: vervanging van de bekleding is noodzakelijk (Van der Vliet, 2013).

¹ "Piping" kan optreden als er grondwater onder een dijk stroomt door een waterstandsverschil en het water gronddeeltjes meeneemt. Door de uitspoeling van gronddeeltjes ontstaat een soort 'pijp'. Vandaar de Engelse naam 'piping'. Afkomstig van website van Rijkswaterstaat.

Toegankelijkheid

Langs het dijktraject zijn twee dijkovergangen aanwezig ter hoogte van dp 120 en 140 + 60 meter. Het gaat hierbij om geasfalteerde overgangen verboden voor auto's en motoren. Het onderhoudspad is niet toegankelijk (Van der Vliet, 2013). De weg genaamd Zusterzand ligt achter de dijk en is een smalle, geasfalteerde weg.

Recreatie

Campings of andere recreatiegelegenheden zijn niet aanwezig in de nabijheid van het dijkvak. Het onderhoudspad ten oosten van het dijkvak (Zimmermanpolder) is opengesteld voor fietsers. Het onderhoudspad ten westen van het dijkvak (Waarde-Westveerpolder) is niet toegankelijk voor fietsers, wel voor wandelaars. De dijk van de Emanuelpolder wordt begraasd door schapen en is niet toegankelijk voor recreanten, uitgezonderd de overgang nabij dp 140 + 60 meter.

2.3 WERKZAAMHEDEN

Werkzaamheden aan de dijk

Het merendeel van de dijkbekleding voldoet niet aan de veiligheidsnorm, daarom is gekozen voor het aanbrengen van een kleilaag op de dijk. De meest geschikte uitvoeringsmethode is bepaald op basis van een alternatievenafweging. De afweging van alternatieven heeft plaatsgevonden op basis van verschillende aspecten, waaronder ecologische en landschappelijke (zie Van der Vliet, 2013).

De volgende werkzaamheden en inrichting zijn voorzien langs het dijktraject (Van der Vliet, 2013):

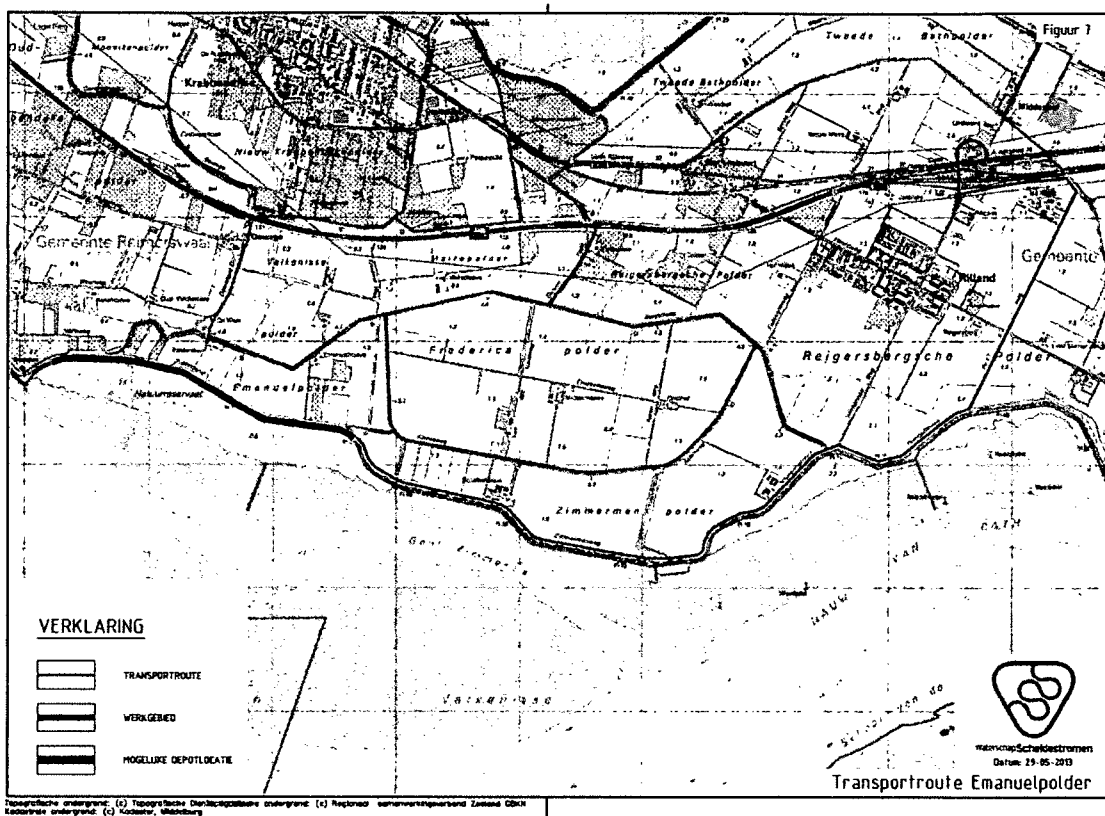
- Het aanbrengen van:
 - een kleipakket van 1,0 m aan de visuele teen (nadat de huidige dijkbekleding deels is afgegraven) van de dijk om een eventuele ontgrondingskuil met teruglopend water te voorkomen;
 - een kleilaag op het buitentalud tot de benodigde netto kleilaagdikte die voor het dijktraject varieert tussen de 2,44 en 2,71 m;
 - tijdelijk onderhoudspad op de berm. Dit is een laag van 0,3 m funderingsmateriaal op weefsel. De strook wordt na uitvoering niet verwijderd, maar afgewerkt en afgedekt met opensteenafalt (OSA), afgestrooid met een laagje zand en afgesloten;
 - klei op de berm om deze op te hogen tot ontwerppeil, de kleilaag bedraagt dan tenminste 1,40 m;
 - nieuwe kleilaag op het bovenbeloop, kruin en binnenbeloop tot dikte van 1,40 m;
 - bij het aanbrengen van extra klei op het bovenbeloop, de kruin en het binnenbeloop, wordt de bestaande grasmat verwijderd en afgevoerd;
 - overgangsconstructies op de overgangen van de steenbekleding van de aangrenzende dijktrajecten. De overgangsconstructie bestaat uit gepenetreerde breuksteen over een lengte van 10 m.
- Over vrijwel de volledige lengte van het dijktraject is voorzien in een werkstrook van maximaal 15 meter vanuit de nieuwe waterbouwkundige teen van de dijk.

Teenverschuiving

Langs het dijkvak komen habitattypen voor die kwalificeren voor het Natura 2000-gebied Westerschelde & Saeftinghe. Wanneer de teen van de dijk door de werkzaamheden in zeewaartse richting verschuift, betekent dit een verlies van kwalificerend habitat. Dit betekent permanent ruimtebeslag als gevolg van de verlegging van de dijkteen en soms door het aanbrengen van nieuwe kreukelbermen. Voor de Emanuelpolder is echter niet voorzien in een teenverschuiving (Van der Vliet, 2013).

Opslag en transport

Voor de aan- en afvoer van het materieel en materiaal gebruikt de aannemer bestaande wegen binnendijs (zie Afbeelding 3). Langs de transportroute zijn maatregelen genomen zodat transportverkeer elkaar kan passeren. De depotlocatie is nog niet bekend, hier wordt in de contractfase naar gekeken. Op het dijkvak zelf is in ieder geval geen ruimte voor een depotlocatie (Van der Vliet, 2013).

Afbeelding 3: Transportroutes en werkgebied van dijktraject (van der Vliet, 2013). Een grotere afbeelding is opgenomen in Bijlage 3.

Werkperiode dijkwerkzaamheden

Volgens de keurverordening van het waterschap (Waterschapswet) is het niet toegestaan aan de glooiing van de dijk te werken in het stormseizoen, dat wil zeggen van 1 oktober tot 1 april daaropvolgend. Hieruit volgt dat werkzaamheden aan een (open) dijklooiing steeds uitsluitend tussen 1 april en 1 oktober kunnen plaatsvinden. Voorbereidende en afrondende werkzaamheden mogen wel respectievelijk voor die tijd en na die tijd plaatsvinden, mits de steenglooiing gesloten blijft. In dit rapport is uitgegaan van een werkperiode van 1 maart tot 15 november. Hierbij is dus een marge genomen waarin voorbereidende en afrondende werkzaamheden plaatsvinden. In deze periode is het bijvoorbeeld mogelijk dat een depot wordt aangelegd of ontmanteld en opgeruimd.

Openstelling onderhoudspaden

Het onderhoudspad wordt afgedekt met open steenasfalt, maar niet opengesteld voor recreatief medegebruik (Van der Vliet, 2013). Begrazing komt terug en na verloop zal het pad een groen aanzien krijgen, mede doordat het met zand wordt afgestrooid.

Fasering en andere maatregelen vanuit recreatie

Er is niet voorzien in een specifieke fasering of andere maatregelen vanuit recreatie.

2.4 STANDAARD MAATREGELLEN

Bij het uitvoeren van de werkzaamheden schrijft het Projectbureau Zeeweringen standaard een aantal maatregelen en uitgangspunten voor, om negatieve effecten ten aanzien van de aanwezige natuurwaarden zoveel mogelijk te beperken:

1. Maai vóór 15 maart de vegetatie op het buitentalud en kruin zeer kort en houd dit kort of begraasd met schapen om het broeden van vogels te voorkomen. Deze activiteiten vinden plaats totdat de werkzaamheden zijn afgerond. Indien ook het binnentalud gebruikt wordt (bijvoorbeeld voor opslag), dan geldt hiervoor dezelfde maatregel.
2. Eventuele aanleg en gebruik van een onderwaterdepot en/of een tijdelijk aan te leggen loswal maken geen onderdeel uit van deze rapportage en zijn niet getoetst. Het eventueel lossen van stenige materialen na aanvoer over land en/of water op de onder- en/of boventafel van de te verbeteren dijkvloeiing en/of in de aangrenzende werkstrook, maakt wel onderdeel uit van deze rapportage en zijn getoetst.
3. Het gebruik van een puinbreker maakt geen onderdeel uit van deze rapportage en is niet getoetst.
4. Indien het voorland uit slik bestaat: verwerk vrijkomende grond en stenen ter plaatse van de kreukelberm en niet over de gehele werkstrook. Verdeel de stenen en grond zo egaal mogelijk over grote dijk lengte, waardoor de ophoging zo min mogelijk wordt.
5. Verwijder en voer perkoenpalen en overig vrijkomend materiaal, niet zijnde vrijkomende stenen en grond (als bedoeld in maatregel 4) uit het Natura 2000-gebied af.
6. De werkstrook heeft maximaal een breedte van 15 meter bij droogvallend slik, gerekend vanaf de nieuwe waterbouwkundige teen van de dijk.
7. Breng het voorland (slik, schor en/of embryonaal duin) in de werkstrook aansluitend op de werkzaamheden op de oorspronkelijke hoogte terug met het ter plaatse ontgraven materiaal. Voor slik geldt dit voor de werkstrook buiten de kreukelberm. Voor schor: registreer eventuele kreekjes die binnen de werkstrook (en buiten de kreukelberm) zijn gelegen vooraf en herstel deze na afloop van de werkzaamheden.
8. Opslag van materiaal en/of grond mag alleen binnen de werkstrook plaatsvinden. Waar zich geen slik of schor of andere habitattypen bevinden, mag tevens opslag van materiaal en/of grond plaatsvinden op de buitenvloeiing en kruin van de te verbeteren dijk en in de aangewezen depots.
9. Bij het uitvoeren van overlagingswerkzaamheden van de huidige dijkbekleding blijft verstoring (bijvoorbeeld in de vorm van werkzaamheden) plaatsvinden totdat het gietasfalt of asfaltmastiek volledig is uitgehard.
Dit om te voorkomen dat vogels vast komen te zitten.
10. Er vindt geen betreding door personeel of berijding met materieel plaats op het voorland buiten de werkstrook.
11. Plaats ter plaatse van de werkzaamheden oorspronkelijk aanwezige bebording, waaronder de bebording met toegankelijkheidsverboden, die in verband met de werkzaamheden onvermijdelijk tijdelijk verwijderd worden, zo snel mogelijk en uiterlijk aansluitend op de werkzaamheden op de oorspronkelijke locatie terug.
12. Sla alle materialen en afval op een zodanige wijze op dat ze niet door verwaaing, verspoeling of op andere wijze in het Natura 2000-gebied verspreid raken.
13. Laat na afloop van de werkzaamheden het dijktraject in ordelijke toestand achter, uiterlijk per 15 november van hetzelfde jaar als uitvoering (zie ook maatregel 5).

In deze soortenbeschermingstoets stellen wij eventueel nog aanvullende mitigerende maatregelen voor om soorten die langs het dijktraject leven te ontzien en effecten te voorkomen. Deze locatiespecifieke maatregelen overstijgen mogelijk de standaardmaatregelen. In hoofdstuk 5 staan mogelijk nog aanvullende mitigerende maatregelen.

3

Aanwezigheid van beschermde soorten

3.1 GEBRUIKTE GEGEVENS

Op basis van de volgende gegevens zijn de natuurwaarden van het projectgebied en de directe omgeving beschreven (zie hoofdstuk 7 voor de volledige verwijzing):

Flora en habitattypen

- Meininger, 2013. Memo, Planten op de dijk en in de werkstrook van het Schor van de Emanuelpolder.

Zoogdieren

- Bekker *et al.*, 2010. Zoogdieren in Zeeland; *Fauna Zeelandica*.
- Hoekstein, M., 2013. Broedvogels projectgebied Emanuelpolder in 2013.
- Strucker *et al.*, 2013. Watervogels en zeezoogdieren in de Zoute Delta 2011/2012.
- Website Waarneming.nl.

Vogels

- Hoekstein, M., 2013. Broedvogels projectgebied Emanuelpolder in 2013.
- Gegevens van Helpdesk Water, maandelijkse watervogeltellingen 2007-2012 en tellingen kustbroedvogels 2008-2012, in opdracht van Rijkswaterstaat ².

Overig

- Hoekstein, M., 2013. Broedvogels projectgebied Emanuelpolder in 2013.
- Website RAVON.
- Website Waarneming.nl.

3.2 METHODE

Habitattypen en flora

Het Schor van de Emanuelpolder is in 2013 bezocht op 9 mei (oostelijk deel), 8 juli (westelijk deel) en 21 augustus (middendeel). Tijdens ieder bezoek werden de waargenomen plantensoorten genoteerd en van zoutplanten werd een globale schatting gemaakt van de aantallen in de toekomstige werkstrook (tot 20 m uit de visuele teen van de dijk).

² Een deel van de in deze rapportage gebruikte vogelgegevens is afkomstig uit het Monitoringprogramma Waterstaatkundige Toestand van het Land (MWTL) van Rijkswaterstaat. Rijkswaterstaat neemt geen verantwoordelijkheid voor de in deze rapportage vermelde conclusies op basis van het door haar aangeleverde materiaal.

Vogels

Broedvogels werden geïnventariseerd volgens de uitgebreide territoriumkartering conform de normen van het Broedvogel Monitoring Project (zie voor referenties Hoekstein, 2013):

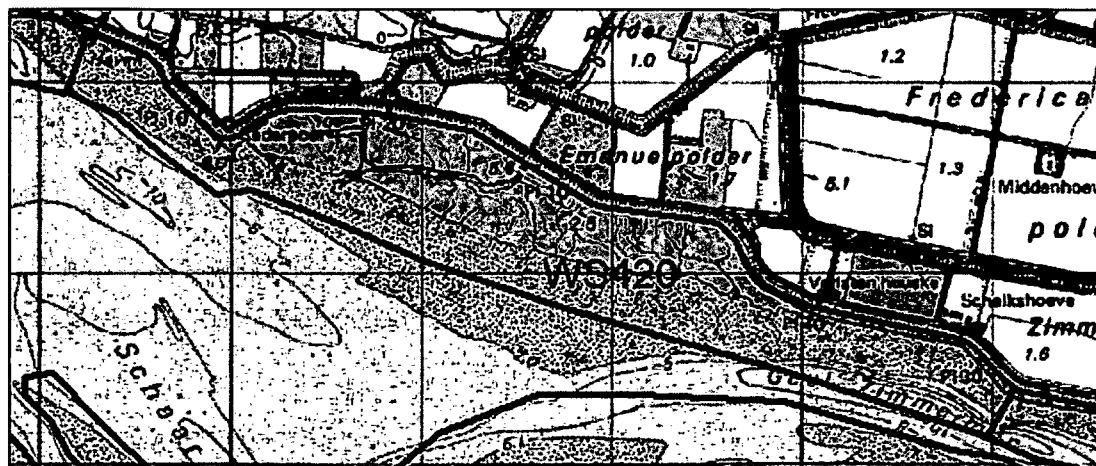
- Vijf volledige bezoekrondes. Hierbij werd op verschillende plaatsen gestart om zo veel mogelijk terreindelen in de vroege ochtend te bezoeken. De binnendijkse terreinen zijn vanaf de openbare weg onderzocht. Het Schor van Waarde is via verschillende routes betreden om gebiedsdekkend te karteren.
- De bezoeken vonden plaats vanaf een half uur vóór zonsopgang tot in de middag. Voorafgaand aan de ochtendrondes werden, aan terreinen waar dit relevant was, nachtbezoeken gebracht om nachttactieve vogelsoorten op te sporen. Ralachtigen en uilen werden aangespoord tot roepen door de contactroep met een geluidsdrager ten gehore te brengen.
- Alle relevante waarnemingen van potentiële broedvogels, met aantekeningen over het gedrag, werden ingetekend op 1:5.000 veldkaarten.
- Lopende het broedvogelonderzoek werden ook eventuele waarnemingen van zoogdieren en herpetofauna genoteerd. Er werd echter geen speciaal onderzoek voor uitgevoerd.
- Bronnenonderzoek: Het Schor van Waarde is een aantal keren eerder onderzocht. Tussen 1985 en 2012 zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd, deze zijn meegenomen in het bronnenonderzoek. Verder zijn watervogeltellingen van Rijkswaterstaat, waarnemingenarchief van KNNV Vogelwerkgroep de Bevelanden en nog enkele andere bronnen die ook genoemd zijn in dit rapport gebruikt.

Hoogwatertellingen

Bij de Helpdesk Water van Rijkswaterstaat zijn watervogeltellingen opgevraagd voor het telgebied WS420 (zie Afbeelding 4).

De verstoringzone van de werkzaamheden heeft overlap met dit telgebied. Beschikbare gegevens bestonden uit:

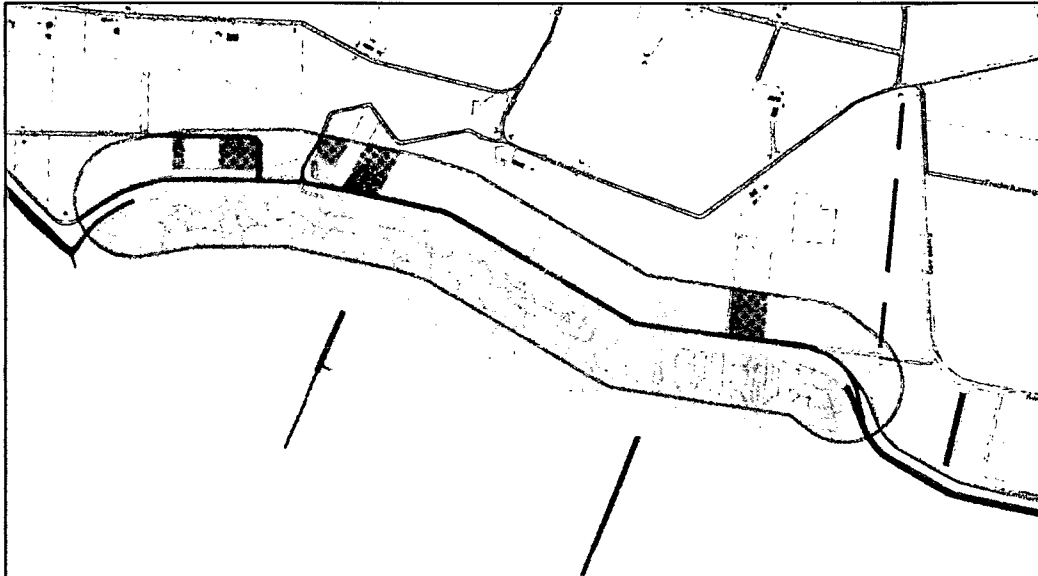
- watervogeltellingen (hoogwatertellingen) uit de periode 2007/2008-2011/2012. De meeuwen werden alleen geteld tijdens de midwintertelling in januari;
- kustbroedvogeltellingen uit de jaren 2008-2012. Deze dataset is volledig.

Afbeelding 4: Ligging van het telgebied WS420.

Laagwatertellingen

Laagwatertellingen worden uitgevoerd in vakken van 200 bij 200 meter langs het dijktraject om inzicht te krijgen in aantallen foeragerende vogels. Deze tellingen worden uitgevoerd langs dijktrajecten waar slik langs de dijk ligt en vogels verstoord worden door werkzaamheden en aanpassingen aan de dijk en onderhoudspaden. Voor Emanuelpolder zijn deze tellingen niet uitgevoerd. Het schor is tussen de 200 en 400 meter breed, waardoor de slikken, die in het bijzonder voor steltlopers een belangrijk foerageergebied kunnen vormen, buiten de verstoringszone van 200 meter (zie Afbeelding 5) liggen. Dit is tevens de reden dat geen tellingen van vogels tijdens laagwater zijn gedaan.

Afbeelding 5: Verstoringszone (200 meter) van de dijkwerkzaamheden.

Overige soorten

Een gerichte inventarisatie naar overige soorten heeft niet plaatsgevonden voor dit dijktraject. Tijdens de broedvogelinventarisaties zijn toevallige waarnemingen genoteerd en daarnaast is literatuuronderzoek gedaan (Hoekstein, 2013).

3.3 AANWEZIGHEID BESCHERMDE SOORTEN

3.3.1 FLORA

Langs het gehele dijktraject zijn geen plantensoorten aangetroffen die beschermd zijn onder de Flora- en faunawet (Meininger, 2013).

3.3.2 ZOOGDIEREN

Algemeen voorkomende zoogdieren

In zowel de polder als op het schor zijn diverse waarnemingen gedaan van hazen en enkele konijnen. Daarnaast werden sporen van vos gevonden op het schor, permanente bewoning van het plangebied door deze soorten is echter uitgesloten. Vanwege overstroming van het schor tijdens hoge vloed/springtij is het geen geschikt biotoop voor vossenburchten. Andere soorten zoogdieren werden niet aangetroffen op de locatie (Hoekstein, 2013). Op basis van verspreidingsgegevens en aanwezige omstandigheden, onder andere open landschap met een zandige bodem, is echter wel te verwachten dat andere algemene soorten als mol, egel en veldmuis ook voorkomen in het gebied (Bekker *et al.*, 2010).

Noordse woelmuis

Bij dijkwerkzaamheden in de buurt van schorren in Zeeland is er speciale aandacht voor de aanwezigheid van de zwaar beschermde noordse woelmuis. De in grote delen van het subarctische gebied voorkomende noordse woelmuis heeft in Nederland een relictpopulatie, die vooral voorkomt in moerassige en liefst geïsoleerde habitats in het noorden en westen van Nederland. Het noordelijk Deltagebied vormt één van de voornaamste bolwerken van deze alleen in Nederland voorkomende ondersoort (*Microtus oeconomus arenicola*) (Bekker *et al.*, 2010).

Uit de recente uitgave van de Zoogdierwerkgroep en Het Zeeuwse Landschap (Bekker *et al.*, 2010), waarin de zoogdierfauna van 1989 tot 2008 beschreven staat, wordt geen melding gemaakt van het voorkomen van noordse woelmuis in de directe omgeving van de Emanuelpolder of het Schor van Waarde. Ook zijn geen recente waarnemingen van de soort gerapporteerd (website Waarneming.nl). Aan de zuidkant van Zuid-Beveland zijn geen waarnemingen van de noordse woelmuis bekend (website Zoogdierverseniging). Aanwezigheid van de noordse woelmuis langs het dijktraject is, ondanks de aanwezigheid van geschikt leefgebied, uitgesloten.

Zeezoogdieren

Gewone zeehond en grijze zeehond

Buitendijks langs het dijktraject liggen droogvallende slikken tijdens laagwater. De kerngebieden van zowel de gewone zeehond als de grijze zeehond in Zeeland liggen aan de Voordelta, in de monding van de Oosterschelde en in de Westerschelde. In de directe omgeving van het dijktraject komen zowel de gewone als de grijze zeehond voor (zie Afbeelding 6). Van de grijze zeehond zijn slechts enkele waarnemingen bekend in de Westerschelde, er zijn ook geen belangrijke vaste rustplaatsen voor deze soort aanwezig. De gewone zeehond wordt met regelmaat zwemmend aangetroffen in de Zimmermangeul die voor het dijktraject doorloopt (Hoekstein, 2013). De zandplaten voor het dijktraject behoren tot het platencomplex van Valkenisse en hier zijn belangrijke vaste ligplaatsen van de gewone zeehond aanwezig (Strucker *et al.*, 2013). De dieren liggen voornamelijk op deze geïsoleerde zandplaten welke niet aan land grenzen, vanwege de minimale verstoring.

Afbeelding 6: Verspreidingskaart van waarnemingen (periode 2008 – 2013) van de gewone zeehond (website waarneming.nl). Pijl = dijktraject, Blauwe gebieden = belangrijkste ligplaatsen van zeehonden uit Strucker *et al.*, 2013. Vierkantjes = waarnemingen van gewone zeehond, per kilometerhok.

Bruinvis

Bruinvissen worden met enige regelmaat waargenomen in de Westerschelde, vooral in de monding. Gedetailleerde verspreidingsgegevens zijn niet voorhanden. Duidelijk is wel dat de meeste waarnemingen gedaan worden in het westelijke deel van de Westerschelde. Op enige afstand van de dijk, in het open water is het mogelijk dat er bruinvissen rondzwemmen (Bekker *et al.*, 2010). Dit betreft echter maar enkele jagende/zwervende exemplaren en het voorland heeft geen specifieke functie voor deze soort (waarneming.nl).

3.3.3 VOGELS

Broedvogels

In het onderzoeksgebied zijn in het voorjaar van 2013, 52 soorten broedvogels waargenomen, welke zowel binnen- als buitendijs (200-meterzone, zie Afbeelding 5) zijn waargenomen, zoals te zien in onderstaande tabel (Hoekstein, 2013). Het gaat hier voornamelijk om soorten die algemeen zijn voor agrarisch gebied en die niet afhankelijk zijn van de Westerschelde als leefgebied.

Op de dijk broeden meerdere broedparen graspiepers. Binnendijs broeden verscheidene vogelsoorten langs de randen van akkers, bebouwing en huizen. Daarnaast zijn een aantal nesten gelegen aan de teen van de binnenzijde dijk (onder andere winterkoning, merel, ringmus, kleine karekiet, grasmus en putter).

Functioneel leefgebied

In de directe omgeving van de dijk (maar buiten verstoringszone) waar werkzaamheden worden uitgevoerd, komen broedvogels met jaarrond beschermde nesten voor, namelijk;

- Buizerd;
- Steenuil;
- Huismus.

Onderhavig dijktraject betreft slechts een marginaal onderdeel binnen het leefgebied van deze soorten.

Tabel 2: Aanwezige territoria van broedvogels binnen de 200-meterzone van het dijktraject binnen- en buitendijks en op de dijk in 2013 (Hockstein, 2013).

Soort	Aantal			Soort	Aantal			Soort	Aantal		
	Binnendijks	Op de dijk	Buitendijks		Binnendijks	Op de dijk	Buitendijks		Binnendijks	Op de dijk	Buitendijks
Grauwe Gans			2	Grote Bonte Specht	1			Zwartkop	1		
Bergeend	2		1	Boerenzwaluw	2			Koolmees	1		
Wilde Eend	8		11	Graspieper		5	10	Kauw	3		
Bruine Kiekendief			4	Gele Kwikstaart	2		3	Zwarte Kraai	1		
Buizerd	1			Winterkoning	3			Spreeuw	2		
Fazant	5		5	Blauwborst			4	Huisemus	1		
Waterral			7	Roodborsttapuit	1			Ringmus	3		
Scholekster	6		3	Merel	4			Vink	3		
Kievit	2			Rietzanger			2	Groenling	1		
Tureluur			8	Kleine Karekiet	5		4	Putter	1		
Holenduif	3			Spotvogel	1			Kneu	1		
Houtduif	5		3	Grasmus	1			Rietgors			12
Groene Specht	1			Tuinfluter	1						

Niet-broedvogels

Functie bij hoogwater

Rijkswaterstaat heeft tellingen uit laten voeren van aanwezige vogels tijdens hoogwater.

Watervogels foerageren tijdens laagwater nabij de dijk. Vooral steltlopers, maar ook andere soorten, wachten op hoger gelegen delen het droogvallen van de slikken af. Wanneer de slikken droogvallen, gaan veel vogels foerageren, waarbij vaak de afnemende waterlijn gevolg wordt. Deze soorten zijn ook vaak gebonden aan hoogwatervluchtplaatsen (HVP's) en foerageergebieden. Deze zijn vaak niet op te grote afstand van elkaar gelegen.

Wanneer naar de tellingen van het telgebied WS420 wordt gekeken (binnen dit telgebied ligt het dijktraject en het schor van Waarde), dan valt het volgende op:

- Soorten die jaarrond veel voorkomen zijn bergeend, bonte strandloper, kievit, scholekster, wilde eend en wulp. Soorten die een deel van het jaar veel voorkomen zijn smient, goudplevier en zilverplevier.
- Hoewel het aantal vogels jaarrond groot is, is het aantal het laagst in het voorjaar.

Functie bij laagwater

Het dijktraject en de directe omgeving hebben niet alleen een functie als rustplaats maar vooral de slikken binnen de verstoringzone hebben mogelijk een functie als foerageergebied. Het schor is tussen de 200 en 400 meter breed, waardoor de slikken, die in het bijzonder voor steltlopers een belangrijk foerageergebied kunnen vormen, buiten de verstoringzone van de werkzaamheden liggen (zie paragraaf 3.2). Binnen de verstoringzone liggen geen delen van het intergetijdengebied met een specifieke functie voor vogels tijdens laagwater.

3.3.4 AMFIBIEËN

Er zijn geen waarnemingen bekend van amfibieën in de omgeving van het dijktraject (Hoekstein, 2013). Door de invloed van zout of brak water zijn geschikte biotopen voor amfibieën schaars. Het voorkomen van algemene soorten als gewone pad en bruine kikker is echter niet uitgesloten, er lopen aan de binnenzijde van de dijk twee watergangen en een aantal sloten waarin amfibieën zich mogelijk kunnen voortplanten (Hoekstein, 2013).

Bij afwezigheid van geschikt leefgebied voor de rugstreeppad, is het mogelijk dat dit tijdens werkzaamheden ontstaat. In de directe omgeving zijn echter geen waarnemingen van de soort gedaan, ook ligt de locatie niet binnen het verspreidingsgebied dus is het voorkomen van de rugstreeppad uitgesloten (website Waarneming.nl en RAVON; Hoekstein, 2013).

3.3.5 REPTIELEN

Op de dijk en in de omgeving van het dijktraject zijn geen reptielen waargenomen (website RAVON, Hoekstein, 2013). Aanwezigheid van reptielen langs het dijktraject of in de omgeving is uitgesloten.

3.3.6 VISSSEN

Gericht onderzoek naar de aanwezigheid van vissen heeft niet plaatsgevonden. Binnen het verstoringsgebied liggen verschillende watergangen met zoet water. Beschermde zoetwatervissen komen in Zeeland vrijwel niet voor (website RAVON). De aanwezigheid van beschermde vissoorten binnendijs is uitgesloten.

In het voorland van de dijk ligt een schor waardoor dit geen geschikt leefgebied voor beschermde vissoorten vormt, aanwezigheid is uitgesloten.

3.3.7 ONGEWERVELDEN

Gericht onderzoek naar dagvlinders, libellen of andere beschermde ongewervelden heeft niet plaatsgevonden. Beschermde libellensoorten zijn gebonden aan specifieke zoetwatermilieus. Deze milieus komen niet voor binnen het projectgebied. Op en langs het dijktraject zijn geen bijzondere vegetaties aanwezig die een aantrekkende werking kunnen hebben op bijzondere en beschermde soorten dagvlinders. Op basis van de aangetroffen omstandigheden stellen wij dat de dijk zelf geen specifieke functie heeft voor overige bijzondere en/of beschermde soorten ongewervelden.

3.4 OVERZICHTSTABEL BESCHERMDE SOORTEN

Tabel 3 geeft een overzicht van de beschermde soorten die op en in de directe omgeving van het dijktraject (mogelijk) aanwezig zijn en de beschermingsstatus van deze soorten.

Tabel 3: Beschermde soorten langs het dijktraject en binnen verstoringszone, ingedeeld naar soortgroep en met de bijbehorende beschermingscategorie uit de Flora- en faunawet.

Soortgroep	Beschermde soort	Beschermingscategorie Flora- en faunawet.
Flora	-	-
Zoogdieren	Mol	Tabel 1
	Egel	
	Veldmuis	
	Haas	
	Konijn	
	Grijze zeehond	Tabel 2
	Gewone zeehond	Tabel 3
	Bruinvis	
Vogels	Broedvogels, zie § 3.3.3 Vogels	Vogels
Amfibieën	Gewone pad	Tabel 1
	Bruine kikker	
Reptielen	-	-
Vissen	-	-
Ongewervelden	-	-

4 Effecten

4.1 INVLOEDEN VAN HET PROJECT

Onderstaande tekst geeft per soortgroep de mogelijke effecten van de dijkwerkzaamheden. Uitgangspunt is dat werkzaamheden plaatsvinden met de standaardmaatregelen beschreven in paragraaf 2.4.

4.1.1 FLORA

Aangezien geen onder de Flora- en faunawet beschermde plantensoorten zijn aangetroffen op en in de omgeving van het dijktraject zijn negatieve effecten uitgesloten.

4.1.2 ZOOGDIEREN

Algemeen voorkomende grondgebonden zoogdieren

Wanneer de werkzaamheden aan de dijk beginnen, verlaten mobiele soorten als haas het projectgebied. Kleinere soorten als veldmuis en mol zijn minder mobiel en mogelijk leiden de werkzaamheden tot het onopzettelijk doden van enkele individuen. Door de werkzaamheden is het projectgebied tijdelijk ongeschikt als leefgebied voor algemeen voorkomende grondgebonden zoogdieren.

Tijdens de werkzaamheden wordt de berm gebruikt als rijroute (tijdelijk onderhoudspad), dit zorgt ervoor dat de buitenzijde van de dijk minder geschikt is als leefgebied, maar niet geheel ongeschikt, vooral niet voor de kleinere diersoorten als veldmuis. In de omgeving blijft tijdens de werkzaamheden voldoende alternatief leefgebied voor beschermde soorten grondgebonden zoogdieren aanwezig.

Zeezoogdieren

Gewone en grijze zeehond

In de literatuur worden voor zeehonden verschillende verstoringsafstanden benoemd. Afhankelijk van de situatie en de verstoringsbron is de verstoringafstand voor gewone zeehonden 400 - 1200 meter (Brasseur & Reijnders, 1994). Verstoring bij zeehonden treedt met name op bij rustende en zogende dieren. Verstoring is echter niet eenduidig te kwantificeren. Door Brasseur & Reijnders (1994) is een eerste reactie bij zeehonden op de zwaarste verstoringsbron (motorboot) vastgesteld op 1200 meter.

Verstoringsafstanden waarbij dieren het water ingaan zijn veel minder groot. Voor verstoring vanaf het land, zoals bij de dijkwerkzaamheden het geval is, gelden kleinere verstoringsafstanden. Uit onderzoeken blijkt dat naast de afstand tot de verstoringsbron ook gewinning van invloed is op de mate van verstoring die optreedt. Een verstoringsbron met een onvoorspelbaar karakter (zoals een motorboot) zorgt op grotere afstand voor verstoring dan een verstoringsbron die vrijwel continue aanwezig is (zoals de dijkwerkzaamheden).

De verstoringafstand geldt jaarrond. In de rui- en zoogperiode zijn zeehonden gevoeliger voor verstoring, en dan met name de pups in de zoogperiode.

Indien jonge zeehonden 1-3 keer tijdens de zoogperiode verstoord worden, waardoor ze het drinken van de vette moedermelk mislopen, is hun uitgangsgewicht zo laag dat hun overlevingskans nihil is geworden (Drescher 1979, Reijnders 1981b en Brasseur & Reijnders 1997 in Meininger et al., 2003). Effecten door verstoring in deze periode kunnen dus groter zijn, de afstand waarop zeehonden in deze periode worden verstoord is echter niet wezenlijk anders, het is zelfs aannemelijk dat een moederzeehond langer bij haar pup zal blijven in geval van verstoring.

De Westerschelde is één van de drukst bevaren vaarwegen ter wereld. De zeehonden hebben dagelijks te maken met verschillende soorten scheepvaart en andere menselijke activiteiten. De versturende invloed van de recreatievaart is hierbij het grootst en veel groter dan de beroepsvaart of andere menselijke activiteiten (Meininger et al., 2003). Hierdoor is een bepaalde mate van gewenning opgetreden, waarbij zeehonden in het algemeen minder reageren op menselijke activiteiten.

De nabijgelegen zandplaten voor het dijktraject die door gewone zeehonden gebruikt worden als vaste ligplaats, liggen op circa 800m van het meeste oostelijke deel van het werkgebied. Tussen deze platen en het Schor van Waarde loopt de Zimmermangeul. Vanwege het voorspelbare karakter van de werkzaamheden is het over deze relatief grote afstand niet waarschijnlijk dat de nabijgelegen platen tijdens de dijkwerkzaamheden ongeschikt raken als ligplaats voor zeehonden. Door de aanwezigheid van open water (Zimmermangeul) tussen de ligplaatsen en de dijk waar gewerkt wordt voelen de zeehonden zich veiliger. Bij aanvang is lichte verstoring mogelijk, maar er zal snel gewenning optreden bij de zeehonden die op de platen liggen.

De grijze zeehond komt slechts incidenteel voor in de wateren binnen de verstoringzone van de werkzaamheden.

Ruimte om te foerageren is voor zover bekend niet kritisch, en zwemmende/jagende dieren voor het dijktraject kunnen eenvoudig uitwijken naar onverstoord delen van de Westerschelde. Effecten op grijze en gewone zeehond als gevolg van de dijkwerkzaamheden zijn daarom verwaarloosbaar.

Bruinvis

De dijkwerkzaamheden en het gebruik van de berm als rijroute leiden niet tot verlies van leefgebied, het doden van individuen of vernietiging van verblijfplaatsen van bruinvissen. Het leidt eveneens niet tot verstoring van bruinvissen. Effecten zijn uitgesloten.

Conclusie

De dijkwerkzaamheden leiden voor algemeen voorkomende, grondgebonden zoogdieren tot effecten door ruimtebeslag, verstoring en kans op onopzettelijk doden. Het gebruik van de berm gedurende de werkzaamheden leidt tot een tijdelijk verminderde geschiktheid van de buitenzijde van de dijk als leefomgeving voor algemeen voorkomende, grondgebonden zoogdiersoorten. Dit effect is echter gering, gezien de aanwezigheid van voldoende alternatief leef- en foerageergebied.

4.1.3 VOGELS

4.1.3.1 BROEDVOGELS

Tijdelijke werkzaamheden

Buitendijkse broedplaatsen

In Afbeelding 5 is de 200m-verstoringszone van de werkzaamheden weergegeven. Door voorbereidende werkzaamheden uit te voeren voor aanvang van het broedseizoen, vestigen vogels op het schor die mogelijk effecten ondervinden zich verder van de werkzaamheden tot buiten de zone waar ze verstoring ondervinden. Effecten zijn hiermee uitgesloten.

Op de dijk

Op de dijk komen enkel broedplaatsen van graspiepers voor. Voorafgaand aan het broedseizoen maaien van de vegetatie voorkomt dat graspiepers hier nesten bouwen. Effecten op deze vogelsoort als gevolg van de werkzaamheden zijn hiermee uitgesloten.

Binnendijkse broedplaatsen

Binnendijks liggen broedplaatsen van een groot aantal verschillende vogelsoorten. Vogels broeden vooral in opgaande vegetatie, langs slootranden en langs randen van akkers. De transporten zijn voorzien over bestaande wegen. Hierdoor is niet voorzien in vernietiging van nesten. Daarnaast wordt voorafgaand aan het broedseizoen met de werkzaamheden begonnen en is binnendijks al een weg aanwezig.

Als de werkzaamheden als storend worden ervaren, hebben de vogels de mogelijkheid om uit te wijken. Effecten zijn hiermee uitgesloten.

Functioneel leefgebied

Het functioneel leefgebied van broedvogels met jaarrond beschermde nesten is tijdelijk minder geschikt en wordt tijdelijk verstoord door de werkzaamheden. Er is in de directe omgeving echter voldoende alternatief leef- en foeragegebied voor deze soorten beschikbaar, effecten zijn uitgesloten.

Conclusie

Door werkzaamheden zijn bepaalde delen langs de dijk en de transportroute tijdelijk niet of minder geschikt voor broedende vogels. De werkzaamheden beginnen voorafgaand aan het broedseizoen. Als vogels de werkzaamheden als verstorend ervaren, dan is het nog mogelijk om uit te wijken naar alternatieve broedplaatsen. Effecten zijn uitgesloten.

Permanente effecten

Na gereedkomen van de werkzaamheden is de situatie hetzelfde als ervoor. Vergelijkbaar leefgebied is beschikbaar, het onderhoudspad wordt niet opengesteld en de werkstrook in het schor wordt in dezelfde staat teruggebracht, hierdoor zijn geen permanente effecten voorzien.

4.1.3.2 NIET-BROEDVOGELS

De veranderingen van de dijk hebben voor vogels die tijdens hoogwater voorkomen langs het dijktraject de volgende effecten:

- Tijdelijke effecten zijn het gevolg van de dijkwerkzaamheden. Als gevolg van verstoring is de dijk en directe omgeving minder geschikt als HVP.
- HVP's zijn vooral van belang voor steltlopers die laagwater afwachten om te foerageren op de slikken. Specifieke HVP's zijn mogelijk belangrijk voor vogels, vanwege de geringe afstand tot foerageergebieden. Tijdens de werkzaamheden zijn echter voldoende alternatieve HVP's beschikbaar voor niet-broedvogels. Effecten zijn uitgesloten.

4.1.4 AMFIBIEËN

De werkzaamheden vinden buitendijks en op de kruin plaats, binnendijks worden werkzaamheden aan het binnenbeloop uitgevoerd en is het rijden op wegen voorzien. Gewone pad en bruine kikker zijn te verwachten in de omgeving van het dijktraject. Mogelijk dat als gevolg van werkzaamheden op de dijk een enkel exemplaar onopzettelijk gedood of verstoord wordt.

4.1.5 REPTIELEN

Reptielen komen niet voor langs het dijktraject. Tijdelijke en permanente effecten op reptielen zijn uitgesloten.

4.1.6 VISSSEN

De werkzaamheden leiden niet tot aantasting of verstoring van potentiële biotopen van beschermde vissoorten. Potentiële biotopen blijven ongemoeid en de verstoring neemt niet toe. Binnendijks zijn geen aanpassingen van open wateren voorzien. Tijdelijke en permanent effecten op beschermde vissen zijn uitgesloten.

4.1.7 ONGEWERVELDEN

Beschermde ongewervelden komen niet voor in het onderzoeksgebied. De werkzaamheden leiden niet tot aantasting van potentiële biotopen. Tijdelijke en permanente effecten op beschermde ongewervelden zijn uitgesloten.

4.2 TOETSING FLORA- EN FAUNAWET

4.2.1 OVERTREDING VERBODSBEPALINGEN

Overtreding van verbodsbepalingen is alleen relevant voor soorten waarvoor effecten voorzien zijn.

Zoogdieren

De werkzaamheden leiden tot vernieling van vaste rust- en verblijfplaatsen van grondgebonden zoogdieren. De grotere grondgebonden en zeezoogdieren verlaten het projectgebied en omgeving bij aanvang van de werkzaamheden. Kleine grondgebonden zoogdieren worden mogelijk onopzettelijk gedood.

Vogels

De werkzaamheden op de dijk leiden tot onopzettelijke verstoring van binnendijkse broedplaatsen.

Amfibieën

Voorzien is in het mogelijk doden van enkele exemplaren van algemeen voorkomende amfibieën. Binnendijkse voortplantingsplaatsen worden niet aangetast omdat hieraan geen werkzaamheden plaatsvinden.

4.2.2 OVERZICHT TOETSING VERBODSBEPALINGEN

Tabel 4 geeft per verbodsbepaling van de Flora- en faunawet weer, ten aanzien van welke soorten en soortgroepen mogelijk sprake is van overtreding.

Tabel 4: Overzicht van de toetsing aan de Flora- en faunawet per verbodsbepaling. Aangegeven is voor welke soorten of soortgroepen mogelijk overtreding plaatsvindt.

Artikel		Soort(groep)	Mogelijk overtreding
9	Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.	Zoogdieren - Mol (tabel 1) - Egel (tabel 1) - Veldmuis (tabel 1) - Haas (tabel 1) - Konijn (tabel 1) - Zeehonden, bruinvis Broedvogels (vogels) Amfibieën - Gewone pad (tabel 1) - Bruine kikker (tabel 1)	Ja Ja Ja Ja Ja Nee Nee Ja Ja
10	Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.	(Zee) zoogdieren (tabel 1/3) Broedvogels (vogels) Amfibieën (tabel 1)	Nee Nee Nee
11	Het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.	Zoogdieren - Mol (tabel 1) - Egel (tabel 1) - Veldmuizen (tabel 1) - Haas (tabel 1) - Konijn (tabel 1) - Zeehonden, bruinvis Broedvogels (vogels) Amfibieën - Gewone pad (tabel 1) - Bruine kikker (tabel 1)	Ja Ja Ja Ja Ja Nee Nee Nee Nee
12	Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.	Broedvogels (vogels) Amfibieën - Gewone pad (tabel 1) - Bruine Kikker (tabel 1)	Nee Nee Nee Nee

4.2.3 VRIJSTELLINGEN EN ONTHEFFINGEN

Algemene soorten met vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (tabel 1)

Ten aanzien van alle tabel 1-soorten waarvoor mogelijk verboden handelingen plaatsvinden, geldt een vrijstelling bij ruimtelijke ingrepen, mits sprake is van zorgvuldig handelen. Dit houdt in dat bij menselijk handelen voldoende zorg in acht wordt genomen voor de in het wild levende dieren en planten en hun leefomgeving. Daarnaast mag de ingreep geen wezenlijke invloed hebben op de gunstige staat van instandhouding.

Alle tabel 1-soorten waarvoor mogelijk verboden handelingen plaatsvinden, komen algemeen voor in de omgeving van het projectgebied. Het onopzettelijk doden van enkele exemplaren en vernietigen van vaste rust- en verblijfplaatsen heeft geen wezenlijke invloed op deze soorten. Ten aanzien van deze soorten zijn specifieke eisen aan uitvoering in het kader van zorgvuldig handelen niet effectief. Iedere werkwijze leidt tot het onopzettelijk doden van bovengenoemde soorten.

Soorten met vrijstelling bij werken volgens een goedgekeurde gedragscode (tabel 2)

Voor soorten die in deze categorie vallen, geldt een vrijstelling bij ruimtelijke ingrepen mits gewerkt wordt met een door het Ministerie van EZ goedgekeurde gedragscode.

De gedragscode van de Unie van Waterschappen (2005) geldt niet voor dijkwerkzaamheden, maar wel voor voorbereidende werkzaamheden. Een andere gedragscode die mogelijk toe te passen is, is de gedragscode van Rijkswaterstaat (Piepers *et al.*, 2010). Wanneer de werkzaamheden volgens gedragscodes zijn uit te voeren, dan is geen ontheffing vereist.

Voor het optreden van verboden handelingen, moet een ontheffing worden aangevraagd. Deze ontheffing gaat gepaard met een "lichte toets". Bij dit dijktraject treden geen effecten op soorten van tabel 2.

Soorten waarvoor een ontheffing aangevraagd dient te worden met uitgebreide toetsing (tabel 3)

Voor soorten vermeld op Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en een aantal zeldzame per AMvB aangewezen soorten dient bij ruimtelijke ontwikkeling of inrichting altijd een ontheffing aangevraagd te worden voor verboden handelingen. Deze ontheffing wordt beoordeeld volgens de "uitgebreide toets".

Vogels

Een ontheffingsaanvraag voor vogels wordt beoordeeld volgens de "uitgebreide toets". De meeste broedvogels en niet-broedvogels hebben mogelijkheden om uit te wijken naar omliggende, verstoringvrije gebieden. De werkzaamheden met mogelijke effecten op broedvogels, moeten zoveel mogelijk vóór het broedseizoen aanvangen of buiten het broedseizoen worden uitgevoerd. Omdat dit niet altijd mogelijk is, zijn verboden handelingen ten aanzien van broedende vogels te voorkomen door het nemen van mitigerende maatregelen (zie hoofdstuk 5).

Conclusie

Tabel 4 toont dat effecten zijn voorzien op algemeen voorkomende zoogdieren en amfibieën op basis van artikel 9 en 11 van de Flora- en faunawet. De (mogelijkerwijs) aanwezige zoogdieren en amfibieën in het projectgebied zijn algemeen voorkomende soorten, die ook in de directe omgeving voorkomen.

Het verontrusten of onopzettelijk doden van individuen van deze soorten leidt niet tot aantasting van de gunstige staat van instandhouding van deze soorten. Voor overtreding van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet voor deze tabel 1-soorten is er vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkelingen.

4.2.4 HET CRITERIUM 'HET VOORKÓMEN VAN SCHADE'

Voor de aanwezige soorten worden verschillende maatregelen genomen. In de eerste plaats worden de standaardmaatregelen genomen. Deze maatregelen voorkomen al effecten op verschillende soorten. In het bijzonder de maatregel; het voor aanvang van het broedseizoen maaien van de dijk en kort houden van de vegetatie, vermindert de effecten. Niet alleen vogels mijden het werkgebied als broedgebied, maar de korte vegetatie maakt het werkgebied ook minder aantrekkelijk voor kleine zoogdieren. In aanvulling op de standaard maatregelen, worden voor specifieke soortgroepen of locaties ook nog aanvullende maatregelen genomen. Deze mitigerende maatregelen staan in hoofdstuk 5. Met deze maatregelen is alles gedaan om schade te voorkomen en aan dit criterium wordt dan ook voldaan.

4.2.5 HET CRITERIUM 'GUNSTIGE STAAT VAN INSTANDHOUDING'

Zoogdieren

De zoogdiersoorten waarvoor effecten van werkzaamheden voorzien zijn, zijn algemeen voorkomende soorten. In het projectgebied en de directe omgeving blijft voor deze soorten voldoende geschikt leefgebied aanwezig om de gunstige staat van instandhouding tijdens en na de werkzaamheden te waarborgen.

Vogels

Het voortbestaan van de vogelsoorten aangetroffen in het onderzoekgebied is niet in gevaar. De vogels die verstoord worden door de werkzaamheden, wijken uit naar andere broedplaatsen. De soorten die langs het dijktraject zijn waargenomen komen in de omgeving ook voor. Voor de graspieper verdwijnen tijdelijk broedplaatsen aan de buitenzijde van en op de dijk, in de directe omgeving blijven echter voldoende broedmogelijkheden aanwezig (bijvoorbeeld binnenzijde dijk). Effecten op de gunstige staat van instandhouding van vogelsoorten als gevolg van de werkzaamheden is niet voorzien.

Amfibieën

Het doden van enkele exemplaren van algemeen voorkomende amfibiesoorten leidt niet tot een veranderende staat van instandhouding. In het bijzonder niet omdat de voortplantingswateren gespaard blijven.

4.2.6 DE CRITERIA 'GEEN ANDERE BEVREDIGENDE OPLOSSING' EN 'DWINGENDE REDENEN VAN OPENBAAR BELANG'

Het aanbrengen van de kleilaag op de dijk, vindt plaats in het kader van openbare veiligheid. Openbare veiligheid is een dwingende reden van openbaar belang. Alternatieven voor de verbetering van de dijkbekleding zijn niet voorhanden. Aan de keuze voor de juiste nieuwe bekleding is een zorgvuldige afweging voorafgegaan, waarbij het aspect natuur zwaar heeft meegewogen, naast de aspecten veiligheid en kosten (Van der Vliet, 2013).

5

Mitigerende maatregelen

5.1 MITIGERENDE MAATREGELEN

Het verdient aanbeveling om mitigerende maatregelen te nemen ten aanzien van de volgende soort(groep)en:

Deze locatie specifieke mitigerende maatregelen vormen een aanvulling op de standaardmaatregelen uit paragraaf 2.4. Alle maatregelen in dit hoofdstuk dienen in de vorm van restricties opgenomen te worden in de planbeschrijving. Maatregelen zijn gericht op fasering en uitvoer van werkzaamheden.

- **Maai het schor in de werkstrook vóór 15 maart en verstoor deze vanaf 1 april continu tot afronding van de werkzaamheden.** Met deze maatregel moet de aannemer voorkomen dat er vogels gaan broeden binnen de verstoringzone van de werkzaamheden.
- **Voer op het moment dat de depotlocaties bekend zijn, een inventarisatie uit naar voorkomende beschermde soorten.** Door een inventarisatie uit te voeren, wordt voorkomen dat de Flora- en faunawet overtreden wordt en kunnen mitigerende maatregelen worden opgesteld en/of een ontheffing worden aangevraagd.
- **Neem bij aanvang van de (maai)werkzaamheden vóór 15 maart ook de depotlocaties in gebruik.** Door voorafgaand aan het broedseizoen te beginnen met werkzaamheden in de depotlocaties bestaat voor broedvogels nog de mogelijkheid om uit te wijken naar andere broedplaatsen.

5.2 EFFECTEN VAN MAATREGELEN

De mitigerende maatregelen richten zich onder andere op de toekomstige depotlocatie(s) aangezien deze nog niet bekend zijn. Het nemen van bovenstaande maatregelen voorkomt mogelijke overtredingen van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet, zie paragraaf 6.1.

6 Conclusies

6.1 CONCLUSIES SOORTENBESCHERMINGSTOETS

Langs het dijktraject Emanuelpolder komt een aantal door de Flora- en faunawet beschermde soorten voor. Door werkzaamheden en transporten die samenhangen met het vervangen van dijkbekleding ondervinden deze beschermde soorten mogelijk effecten. Deze effecten kunnen leiden tot overtredingen van verbodsbepalingen. Zie voor een overzicht Tabel 5.

Tabel 5: Beschermde soorten die voorkomen langs het dijktraject Emanuelpolder * = alle inheemse broedvogels zijn beschermd volgens de Flora- en faunawet.

Soortgroep	Beschermde soort	Beschermingscategorie Flora en faunawet	Mogelijke overtreding verbodsbepalingen zonder mitigerende maatregelen	Overtreding verbodsbepalingen met mitigerende maatregelen
Zoogdieren	Mol, egel, veldmuis, haas, konijn	Tabel 1	Nee, vrijstelling van verbodsbepalingen bij ruimtelijke ontwikkelingen	Niet relevant
	Grijze zeehond	Tabel 2	Nee	N.v.t.
	Gewone zeehond,	Tabel 3	Nee	N.v.t.
	Bruinvis	Tabel 3	Nee	N.v.t.
Vogels	Broedvogels, zie Tabel 2	Vogels	Nee	N.v.t.
Amfibieën	Gewone pad, Bruine kikker	Tabel 1	Nee, vrijstelling van verbodsbepalingen bij ruimtelijke ontwikkelingen	Niet relevant

6.2 ONTHEFFING

Het nemen van de in dit rapport voorgeschreven mitigerende maatregelen leiden tot een afname van of zelfs het voorkómen van effecten op beschermde soorten. In dat geval is het aanvragen van een ontheffing op verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet voornamelijk niet noodzakelijk voor de dijkwerkzaamheden aan het dijktraject Emanuelpolder. Voor de depotlocaties moet dit nog bepaald worden. Een inventariserende ronde naar voorkomende beschermde soorten moet hiervoor uitgevoerd worden wanneer de depotlocaties bekend zijn.

7

Gebruikte bronnen

- ARCADIS, 2013. Passende Beoordeling dijktraject Emanuelpolder Westerschelde – Deelproduct. In opdracht van Projectbureau Zeeweringen. Kenmerk: PZDB-R-13237.
- Bekker, J.P., Calle, L., Dobbelaar, S., Fortuin A., Jacobusse, C. & Kraker, K. de, 2010. Zoogdieren in Zeeland; Fauna Zeelandica Deel 6. Zoogdierwerkgroep Zeeland & Het Zeeuwse Landschap.
- Boudewijn, T.J. & Horssen, P.W. van, 2010. Openstellen onderhoudswegen Oosterschelde en Westerschelde *Effecten op overtuigende en foeragerende steltlopers*. Bureau Waardenburg rapportnr. 10-105. D.d. 20 augustus 2010. Opdrachtgever: Vogelbescherming Nederland.
- Brasseur, S.M.J.M. & Reijnders, P.H.J., 2001. Zeehonden in de Oosterschelde, fase 2. Effecten van extra doorvaart door Oliegeul. Rapportnummer: 353. Alterra, Wageningen.
- Dijk, A.J. van, 2004. Handleiding broedvogels monitoring project (broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Hoekstein, M., 2013. Broedvogels projectgebied Emanuelpolder in 2013. Inventarisatierapport Het Zeeuws Alternatief, Goes.
- Krijgsveld, K.L., Lieshout, S.J.M. van, Winden, J. van der & Dirksen, S., 2004. Verstoringsevoeligheid van vogels. Literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg, rapport 03-187. In opdracht van Vogelbescherming Nederland.
- Krijgsveld, K.L. Smits, R.R., & Winden, J. van der, 2008. Verstoringsevoeligheid van vogels Update literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Bureau Waardenburg. In opdracht van de Vogelbescherming.
- Linden, M.G.A.M. van der, Tummers, S.D.M. & Molenaar, T.P., 2007. Inventarisatie vegetatie Zeeuwse Dammen. In opdracht van Rijkswaterstaat Zeeland. Projectnummer NC7180109. D.d. 31 augustus 2007. Versie 01 Definitief.
- Meininger, P.L., Witte, R.H., en Graveland, J., 2003. Zeezoogdieren in de Westerschelde: knelpunten en kansen. Rapport RIKZ/2003.041. Rijksinstituut voor Kust en Zee, Middelburg.
- Meininger, P.L., 2013. Memo, Planten op de dijk en in de werkstrook van het Schor van de Emanuelpolder. Kenmerk: PZDB-M-13206, d.d. 26 augustus 2013.
- Ministerie van LNV, 2005. Brochure Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten! *De Flora- en faunawet in de praktijk; informatie over vrijstellingen, ontheffingen en gedragscodes*. Gepubliceerd op de website van het ministerie van EZ.
- Piepers, A., Sluik, R., Jaspers, H., Lüchtenborg, A. & Tuitert, D., 2010. Gedragscode Flora- en Faunawet Rijkswaterstaat *Bestemd voor bestendig beheer en onderhoud en kleinschalige ruimtelijke inrichting of ontwikkeling*. D.d. November 2010. Uitgegeven door Expertisecentrum Natuurwetgeving Rijkswaterstaat.
- Provincie Zeeland, 2001. Nota soortenbeleid. Directie Ruimte, Milieu en Water. Vastgesteld in de vergadering van Gedeputeerde Staten d.d. 15 mei 2001.

- Reijnders, P.J.H., Brasseur, S.M.J.M. & Brinkman, A.G., 2000. Habitatgebruik en aantalsontwikkelingen van Gewone zeehonden in de Oosterschelde en het overige Deltagebied. Alterra-rapport 078. Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen.
- Strucker, R.C.W., Arts, F.A. & Lilipaly, S., 2013. Watervogels en zeezoogdieren in de Zoute Delta 2011/2012. RWS Centrale Informatievoorziening BM 13.19, Vlissingen, maart 2013.
- Unie van Waterschappen, 2005. Gedragscode Flora- en Faunawet voor waterschappen. Goedgekeurd door de Minister van LNV ter goedkeuring op Goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit op 10 juli 2006.
- Vliet, C. van der, 2013. Ontwerpnota Emanuelpolder. Projectbureau Zeeweringen. Kenmerk PZDT-R-12345 ontw.

Websites:

- Ministerie van Economische Zaken: <http://www.rijksoverheid.nl>
- RAVON: <http://www.ravon.nl>
- Waarneming.nl: <http://www.waarneming.nl>
- Zoogdiervereniging: <http://www.zoogdiervereniging.nl>

Bijlage 1 Wettelijk kader

In het kader van soortbescherming in Nederland is de Flora- en faunawet van toepassing, deze vormt voor dit rapport het toetsingskader. Daarnaast houdt het Projectbureau Zeeweringen bij de keuze van de bekleding en uitvoering rekening met de (niet-wettelijke beschermde) aanspoelsel- en schorplanten uit de Nota Soortenbeleid van de provincie Zeeland (2001). Omdat deze soorten niet wettelijk beschermd zijn, vallen ze buiten het toetsingskader van onderhavige soortenbeschermingstoets.

Flora- en faunawet

De Flora- en faunawet (2003) regelt de bescherming van in het wild voorkomende planten en dieren. In de wet is onder meer bepaald dat beschermde dieren niet gedood, gevangen of verontrust mogen worden en beschermde planten niet geplukt, uitgestoken of verzameld (algemene verbodsbepalingen, artikelen 8 t/m 12). Bovendien dient iedereen voldoende zorg in acht te nemen voor alle in het wild levende planten en dieren (algemene zorgplicht, artikel 2). Daarnaast is het niet toegestaan om de directe leefomgeving van soorten, waaronder nesten en holen, te beschadigen, te vernielen of te verstoren.

In de Flora- en faunawet zijn de soortbeschermingsbepalingen uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn geïmplementeerd. De Flora- en faunawet heeft dan ook belangrijke consequenties voor ruimtelijke plannen. De interpretatie van de wet is in 2009 aangescherpt.

Algemene zorgplicht, artikel 2 Flora- en faunawet

In het kader van de Flora- en faunawetgeving geldt dat alle dieren en planten een zekere mate van bescherming genieten, omdat hun bestaan op zichzelf waardevol is, zonder te kijken welk nut de dieren en planten voor de mens kunnen hebben. Dit wordt de intrinsieke waarde genoemd. Vanuit deze intrinsieke waarde is de algemene zorgplicht als vorm van "basisbescherming" opgenomen (artikel 2). Hierin staat dat iedereen voldoende zorg in acht dient te nemen voor de in het wild levende dieren en planten en hun leefomgeving. Ook mag men het welzijn van dieren niet onnodig aantasten en dieren onnodig laten lijden. De algemene zorgplicht geldt voor alle in het wild levende diersoorten, ook voor de soorten die niet als beschermde soort aangewezen zijn onder de Flora- en faunawet. Het is een aanvulling op de algemene verbodsbepalingen die uitsluitend betrekking hebben op beschermde soorten. Het artikel biedt de mogelijkheid om op te treden tegen ongewenste handelingen tegenover beschermde dieren en planten, welke niet nadrukkelijk in één van de verbodsbepalingen zijn genoemd. Er bestaat geen wettelijke sanctie op overtreding. Wel kunnen activiteiten door de nieuwe Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) worden stilgelegd.

Verbodsbepalingen

De algemene verbodsbepalingen, die handelingen verbieden die het voortbestaan van planten en diersoorten mogelijk in gevaar brengen, is een belangrijk onderdeel van de Flora- en faunawet. Deze verboden zorgen ervoor dat in het wild levende soorten zoveel mogelijk met rust worden gelaten. De belangrijkste, voor ruimtelijke plannen relevante wettelijke bepalingen staan hieronder genoemd.

Algemene verbodsbepalingen Flora- en faunawet (artikelen 8 t/m 12)

Artikel 8. Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Artikel 10. Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

Artikel 11. Het is verboden nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Artikel 12. Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Vrijstelling en ontheffing

Bij ruimtelijke plannen, met mogelijke gevolgen voor beschermde planten en dieren, is het verplicht om vooraf te toetsen of deze leiden tot overtreding van algemene verbodsbepalingen. Wanneer dat het geval dreigt te zijn, moet onderzocht worden of er maatregelen te nemen zijn om dit te voorkomen of om de gevolgen voor beschermde soorten te verminderen. Onder bepaalde voorwaarden geldt een vrijstelling, wordt door het Ministerie van Economische (EZ) goedkeuring gegeven aan de mitigerende maatregelen of is het mogelijk van de minister van EZ ontheffing van de algemene verbodsbepalingen te krijgen voor activiteiten op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Ten aanzien van de criteria die voor vrijstellingen en ontheffingen gelden, zijn verschillende groepen soorten onderscheiden (Tabel 1, 2 en 3). Deze groepen worden benoemd in het "Besluit van 28 november 2000, houdende regels voor het bezit en vervoer van en de handel in beschermde dier- en plantensoorten", kortweg genoemd "Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten". Dit besluit heeft de status van een AMvB. Onderstaande heeft betrekking op vrijstellingen en ontheffingen voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Voor andere activiteiten gelden andere regels.

Tabel 6: Beschermingscategorieën AMvB artikel 75 Flora- en faunawet.

Categorie		Ontheffing of vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkelingen
Tabel 1	Algemene soorten	Algemene vrijstelling van de verboden 8 tot en met 12, wel zorgplicht, m.u.v. artikel 10.
Tabel 2	Overige soorten	Vrijstelling mogelijk, mits gebruik wordt gemaakt van een door de minister goedgekeurde gedragscode; anders ontheffing noodzakelijk (toetsing aan gunstige staat van instandhouding en zorgvuldig handelen). Eventueel mitigatie- en compensatieplicht. Ook kan door het ministerie een beschikking worden afgegeven waarin goedkeuring wordt gegeven voor maatregelen ter voorkoming van het overtreden van verbodsbepalingen. Deze goedkeuring heeft de vorm van een afwijzing van de ontheffingsaanvraag, m.u.v. artikel 10.
Tabel 3	Soorten van bijlage 1 van AmvB	Voor volgens art 75 lid 6 bij AMvB aangewezen soorten geldt een zwaar beschermingsregime. Voor deze soorten geldt, ook wanneer wordt gewerkt volgens een goedgekeurde gedragscode, geen vrijstelling voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Ontheffing voor het overtreden van verbodsbepalingen kan alleen verleend worden wanneer: <ol style="list-style-type: none"> er geen andere bevredigende oplossing bestaat; er sprake is van een bij AMvB bepaald belang. Voor deze groep is per AMvB bepaald dat een ontheffing verleend kan worden (met inachtneming van het voorgaande) bij: <ul style="list-style-type: none"> *dwingende reden van groot openbaar belang; *ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (zolang er geen sprake is van benutting of gewin van de beschermde soort); *enkele andere redenen die geen verband houden met ruimtelijke ontwikkeling, zoals volksgezondheid, openbare veiligheid, voorkomen van ernstige schade; *er geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort; *er zorgvuldig wordt gehandeld. Ook kan door het ministerie een beschikking worden afgegeven waarin goedkeuring wordt gegeven voor maatregelen ter voorkoming van het overtreden van verbodsbepalingen. Deze goedkeuring heeft de vorm van een afwijzing van de ontheffingsaanvraag.

Categorie		Ontheffing of vrijstelling bij ruimtelijke ontwikkelingen
Tabel 3	Soorten op Bijlage IV Europese Habitatrichtlijn	<p>Voor volgens art 75 lid 6 aangewezen soorten die voorkomen op bijlage IV van de Habitatrichtlijn geldt een zwaar beschermingsregime. Voor deze soorten geldt, ook wanneer wordt gewerkt volgens een goedgekeurde gedragscode, geen vrijstelling voor ruimtelijke ontwikkeling en inrichting. Ontheffing voor het overtreden van verbodsbepalingen kan alleen verleend worden wanneer:</p> <ol style="list-style-type: none"> er geen andere bevredigende oplossing bestaat; er sprake is van een bij AMvB bepaald belang. Voor deze groep is bij AMvB bepaald dat een ontheffing verleend kan worden (met inachtneming van het voorgaande) bij: <ul style="list-style-type: none"> *dwingende reden van groot openbaar belang <p>Nb: voor deze groep kan er geen ontheffing worden verleend op basis van het belang "ruimtelijke ontwikkeling en inrichting". Volgens de AMvB kan dit wel, echter recente uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) laten zien dat de AMvB op dit punt een onjuiste implementatie van de Europese Habitatrichtlijn is;</p> <ul style="list-style-type: none"> *enkele andere redenen die geen verband houden met ruimtelijke ontwikkeling, zoals volksgezondheid, openbare veiligheid, voorkomen van ernstige schade; *er geen afbreuk wordt gedaan aan de gunstige staat van instandhouding van de soort; *er zorgvuldig wordt gehandeld. <p>Ook kan door het ministerie een beschikking worden afgegeven waarin goedkeuring wordt gegeven voor maatregelen ter voorkoming van het overtreden van verbodsbepalingen (EZ hanteert nu de term "Positieve Afwijzing"). Deze goedkeuring heeft de vorm van een afwijzing van de ontheffingsaanvraag.</p>

Vogels

Vanwege de bepalingen in de Europese Vogelrichtlijn, die overgenomen zijn in de Flora- en faunawet, geldt voor vogels een afwijkend beschermingsregime.

De Vogelrichtlijn staat een ontheffing alleen toe wanneer:

- geen andere bevredigende oplossing voor handen is;
- tevens sprake is van één van de volgende belangen:
 - Bescherming van flora en fauna.
 - Veiligheid van luchtverkeer.
 - Volksgezondheid en openbare veiligheid.

Dit betekent dat voor het verstoren van broedende vogels, hun eieren of jongen slechts in uitzonderlijke gevallen ontheffing wordt verleend voor een ruimtelijke ingreep, namelijk als voldaan is aan bovenstaande voorwaarden. In de praktijk betekent dit dat voor vogels gestreefd moet worden naar het voorkómen van het overtreden van verbodsbepalingen. In veel gevallen is overtreding van verbodsbepalingen te voorkomen door (versturende) werkzaamheden buiten het broedseizoen (de perioden dat het nest in gebruik is voor het broeden of grootbrengen van jongen) uit te voeren of aan te laten vangen.

Jaarrond beschermde nesten

Binnen de groep van vogels zijn er soorten waarvan het nest wordt aangemerkt als een zogenaamde "vaste rust- of verblijfsplaats". Dergelijke verblijfplaatsen zijn jaarrond beschermd onder artikel 11 van de algemene verbodsbepalingen, en vormen de meest streng beschermde groep. Vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels zijn aangewezen in de "aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten" (Ministerie van LNV, 2009) en bestaan uit de categorieën van vogelsoorten opgenomen in Tabel 7.

Tabel 7: Categorieën broedvogels met jaarrond beschermde nestplaats.

Categorie	Type verblijfplaatsen
Categorie 1	Vaste rust- en verblijfplaatsen; nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, buiten het broedseizoen in gebruik zijn als vaste rust- en verblijfplaats.
Categorie 2	Nesten van koloniebroeders; nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn, of afhankelijk van bebouwing of biotoop.
Categorie 3	Honkvaste broedvogels en vogels afhankelijk van bebouwing; nesten van vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn, of afhankelijk van bebouwing of biotoop.
Categorie 4	Vogels die zelf niet in staat zijn een nest te bouwen; vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen.
Categorie 5	Niet jaarrond beschermd, inventarisatie gewenst; nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

Of voor het (buiten het broedseizoen) wegnemen van jaarrond beschermde vaste rust- en verblijfplaatsen een ontheffing noodzakelijk is, dient te worden vastgesteld met behulp van een zogenaamde omgevingscheck. Daarnaast is de noodzaak tot een ontheffing mede afhankelijk van de mogelijkheid tot het mitigeren (inclusief het aanbieden van vervangende nestgelegenheid) van negatieve effecten.

Plicht om vooraf te toetsen

Bij de ontwikkeling van plannen voor ruimtelijke ingrepen of voornemens voor het uitvoeren van werkzaamheden, dient vooraf goed te worden beoordeeld of er mogelijke nadelige consequenties voor beschermde inheemse soorten zijn. In beginsel is daarvoor de initiatiefnemer zelf verantwoordelijk. Deze moet tijdens de uitwerking van zijn plannen of tijdens het plannen van werkzaamheden het volgende in kaart brengen:

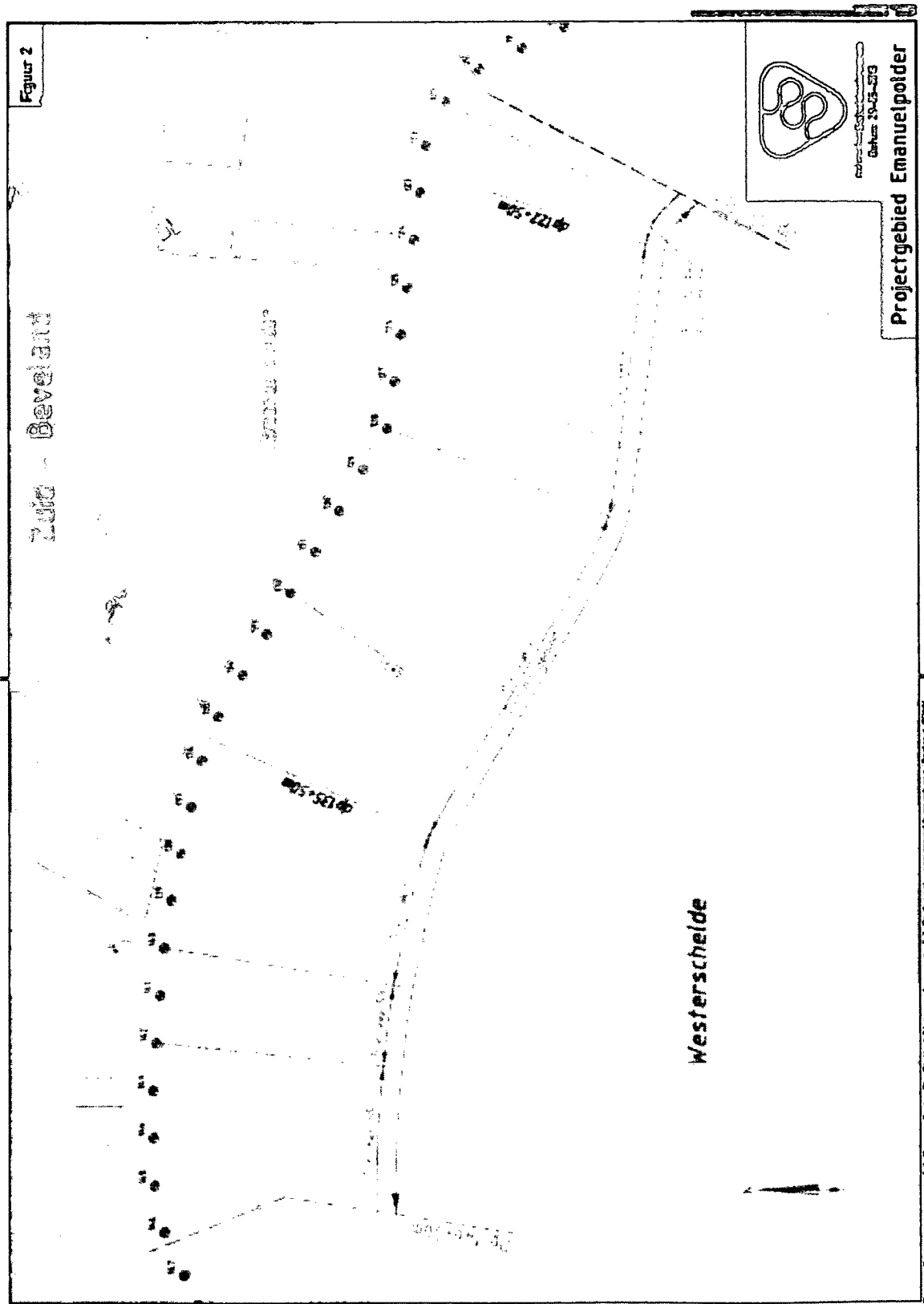
- Welke beschermde dier- en plantensoorten komen in en nabij het plangebied voor?
- Heeft het realiseren van het plan of de uitvoering van geplande werkzaamheden gevolgen voor deze soorten?
- Zijn deze gevolgen strijdig met de algemene verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet betreffende planten op hun groeiplaats of dieren in hun natuurlijke leefomgeving?
- Is het mogelijk het plan of de voorgenomen werkzaamheden zodanig aan te passen dat dergelijke handelingen niet of in mindere mate gepleegd worden, of zodanig uit te voeren worden dat de invloed op beschermde soorten verminderd of opgeheven wordt?
- Is, voor de uitvoering van plannen of werkzaamheden, vrijstelling mogelijk of ontheffing (artikel 75 van de Flora- en faunawet) van de verbodsbepalingen vereist betreffende planten op de groeiplaats of dieren in hun natuurlijke leefomgeving (tabel 3, soorten van bijlage 1, AMvB)?
- Is er, op basis van een gedegen maatregelenpakket ter voorkoming van het overtreden van verbodsbepalingen, zicht op een beschikking van het ministerie waarin goedkeuring wordt gegeven voor dit maatregelenpakket (EZ hanteert nu de term "Positieve Afwijzing", eerder werd een ontheffing afgegeven) (tabel 3, soorten van Bijlage IV Europese Habitatrichtlijn)?
- Welke voorwaarden zijn verbonden aan vrijstellingen of ontheffingen en welke consequenties heeft dit voor de uitvoering van het plan?

Natuurbeschermingswet 1998

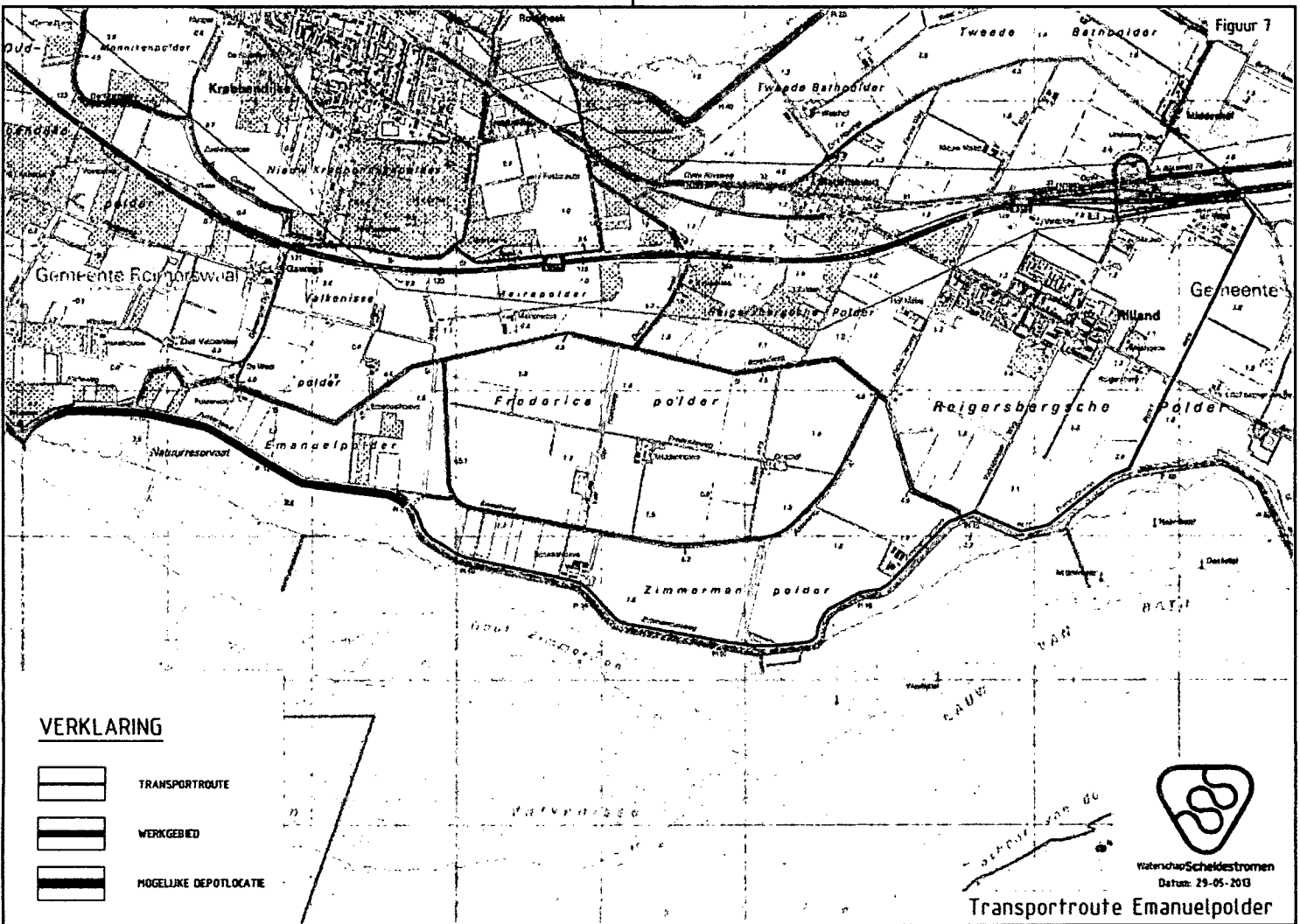
Sinds 1 oktober 2005 is de Natuurbeschermingswet 1998 van kracht. De gebiedsbescherming uit de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (Natura 2000) is vanaf deze datum volledig geïmplementeerd in de Natuurbeschermingswet 1998. De toetsing aan de Natuurbeschermingswet vindt plaats in de 'Passende Beoordeling dijktraject Emanuelpolder' (ARCADIS, 2013).

De soortbeschermende werking van de Vogel- en Habitatrichtlijn is opgenomen in de Flora- en faunawet.

Bijlage 2 Projectgebied

Bijlage 3 Transportroutes en depotlocaties

Topografische ondergrond: (c) Topografische Dienst Kadaster
Kadastrale ondergrond: (c) Kadaster, Middelburg

